

بسمه تعالی

بحث علمی " رویکرد علمی عملی در حل چالش‌های اخلاقی در حوزه‌های مختلف دانشگاه "

توسط سرکار خانم دکتر ندا یآوری متخصص اخلاق پزشکی و عضو هیأت علمی دانشگاه علوم پزشکی اصفهان (۱۳۹۸/۹/۱۴)

ماهیت فعالیت در بخش‌های مختلف علوم پزشکی به گونه‌ای است که مواجهه با چالش‌ها و دوراهی‌های اخلاقی را اجتناب‌ناپذیر می‌نماید. نظریه‌پردازان اخلاق پزشکی مدل‌های متعددی را برای حل چالش‌های اخلاقی در حوزه علوم پزشکی پیشنهاد نموده‌اند. در این جا به معرفی و شرح مدلی می‌پردازیم که واجد قابلیت مناسبی برای حل مسائل اخلاقی در حوزه‌های مختلف آموزشی، پژوهشی، دانشجویی فرهنگی و اداری مالی دانشکده‌های مختلف دانشگاه‌های علوم پزشکی باشد:

الف) شناخت دقیق مسئله اخلاقی

شناخت دقیق یک مسئله اخلاقی گام مهمی است که معمولاً در حل چالش‌های اخلاقی به اندازه کافی مورد توجه قرار نمی‌گیرد. تلاش برای حل یک چالش اخلاقی بدون شناخت دقیق کلیه ابعاد تشکیل دهنده آن مانند تلاش برای گرفتن ماهی از اعماق یک رودخانه با آب گل‌آلود است.

ب) ضرورت توجه به تفاوت بین مسئله اخلاقی و نگرانی اخلاقی

شناخت دقیق چالش یا معضل اخلاقی مستلزم توجه به تفاوت بین نگرانی اخلاقی و مسئله اخلاقی می‌باشد. نگرانی‌های اخلاقی عموماً مشکلات کلی و چند وجهی هستند که ممکن است به خودی خود از چندین مسئله اخلاقی تشکیل شده باشند. لذا در گام نخست، لازم است با شکستن نگرانی اخلاقی به اجزاء سازنده آن و شناخت دقیق و عمیق هر جزء، اصلی‌ترین و مهم‌ترین مسئله اخلاقی که مایل به حل آن هستیم را مشخص نماییم.

ج) جمع‌آوری اطلاعات مفهومی، اخلاقی و حقایق پیرامون مسئله

پس از شناسایی مسئله اخلاقی، برای یافتن بهترین راهکار برای حل آن، نیاز به جمع‌آوری اطلاعات جامع و مبسوطی پیرامون مسئله مورد نظر خواهیم داشت. هر چقدر در این مرحله، جمع‌آوری اطلاعات پیرامون مسئله به شکل کامل‌تری انجام گیرد شناخت علل و عوامل بروز مسئله و در نتیجه یافتن راهکار منطقی و مناسب برای حل آن دست یافتنی‌تر خواهد بود. در یک تقسیم‌بندی کلی این اطلاعات در سه دسته زیر تقسیم‌بندی می‌شوند:

۱- اطلاعات مفهومی: ارائه تعریف دقیق و شفاف از کلیه عبارات و مفاهیم به کار رفته در مسئله اخلاقی

۲- اطلاعات اخلاقی: استنباط اصول یا قواعد اخلاقی که در حل مسئله مورد نظر باید مورد توجه قرار گیرند.

۳- اطلاعات مرتبط با حقایق پیرامون مسئله: اطلاعاتی مانند علل ایجاد کننده و پیامدهای منفی مسئله اخلاقی، شدت و گستره تأثیر پیامدها،

کدهای اخلاقی یا دستورالعمل‌های قانونی موجود پیرامون مسئله مورد نظر و

در این مرحله پیشنهاد می‌شود آن دسته از اطلاعات جمع‌آوری شده که از درجه اهمیت بالاتری برخوردارند در یک مدل مفهومی، قابل مشاهده گردند. این کار به تحلیل بهتر و دقیق‌تر مسئله، کمک قابل توجهی خواهد نمود.

د) بارش افکار برای پیشنهاد راهکارهای مناسب برای حل مسئله

در این گام لازم است با تحلیل اطلاعات جمع‌آوری شده به شکل خلاقانه‌ای به کلیه راهکارهای ممکن برای حل مسئله بیااندیشیم. هر چقدر تعداد راه‌حل‌های مناسب و منطقی ارائه شده بیشتر باشد دستیابی به کارآمدترین راه حل برای مسئله اخلاقی مورد نظر، دست یافتنی‌تر خواهد بود.

در برخی موارد، تحلیل و واکاوی اطلاعات جمع‌آوری شده و نیز بررسی راهکارهای مختلفی که برای حل مسئله پیشنهاد می‌شود می‌تواند به ارائه مناسب‌ترین راهکار منجر گردد.

اما در بقیه موارد، ممکن است مسئله اخلاقی دارای وجوه پیچیده‌تری بوده و ما را با تعارض بین اصول و وظایف اخلاقی مختلف مواجه نماید. در چنین شرایطی برای حل مسئله نیاز به یک تحلیل نقادانه خواهیم داشت.

ه) تحلیل نقادانه راهکارهای پیشنهاد شده

به منظور انجام تحلیل نقادانه، راه‌حل‌های پیشنهاد شده در مرحله قبل از سه زاویه مختلف مورد بازنگری قرار می‌گیرد:

۱- تحلیل بر اساس افراد ذینفع در مسئله (Stakeholders)

۲- تحلیل بر اساس نتایج

۳- تحلیل بر اساس تعهدات

بازنگری راه‌حل‌های پیشنهادی از ابعاد سه‌گانه:

بُعد اول) تحلیل بر اساس افراد ذی‌نفع در مسئله (Stakeholders): تحلیل راهکار پیشنهادی از نگاه کلیه افرادی است که به نوعی در ارتباط با مسئله موجود بوده و از راهکاری که برای حل آن اتخاذ می‌کنیم متأثر می‌شوند. انجام مطالعات کیفی به روش مصاحبه با این گروه‌ها و درک دیدگاه‌های آنها در رابطه با مسئله اخلاقی موجود و راهکار پیشنهادی محقق، می‌تواند در این زمینه کارگشا باشد.

بُعد دوم) تحلیل بر اساس نتایج: پیامدهای مثبت و منفی مورد انتظار از اتخاذ هر یک از راهکارها، مورد نقد و بررسی قرار می‌گیرند. باید توجه داشت برخی راهکارها ممکن است در کوتاه مدت به خوبی پاسخگوی حل مسئله مورد نظر باشند، اما در درازمدت پیامدهای نامطلوبی را موجب گردند. بنابراین ضروری است در هنگام نقد راهکارهای پیشنهادی از زاویه نتایج مورد انتظار، پیامدهای کوتاه‌مدت و بلندمدت همزمان مورد توجه قرار گیرند. همچنین توجه به شدت و احتمال بروز این نتایج هم نکات مهمی هستند که نباید مورد غفلت قرار گیرند.

بُعد سوم) محقق به تحلیل نقادانه راهکارهای پیشنهادی بر اساس تعهداتی که اجرای هر یک از راهکارها برای او ایجاد می‌نماید می‌پردازد. این تعهدات زائیده حقوق و اصول اخلاقی است که باید در حل مسئله مورد توجه قرار گیرند. بنابراین لازم است محقق در این مرحله با نگاه جامع و ۳۶۰ درجه به کلیه افراد ذی‌نفع در مسئله، اصول اخلاقی مطرح را استخراج نموده و آنها را اولویت‌بندی نماید. پس از آن، تعهداتی که به واسطه رعایت اصول مبنایی‌تر برای او ایجاد می‌گردد را مورد توجه قرار داده و بر مبنای امکان یا عدم امکان انجام این تعهدات تصمیم‌گیری نماید.

در بخش تحلیل نقادانه ممکن است پس از بررسی هر یک از ابعاد سه‌گانه فوق به راهکارهای متفاوتی دست پیدا کنیم. هر یک از این راهکارها طبیعتاً واجد نقاط قوت و نقاط ضعف متفاوتی هستند که تحلیل و وزن‌دهی به آنها، منجر به ارائه حداقل یک راهکار در بُعد مربوطه می‌گردد.

و) تجمیع راهکارهای حاصل از تحلیل نقادانه در یک راهکار نهایی

برای دستیابی به تصمیم نهایی محقق به تلاش برای تجمیع نقاط قوت راهکارهای فوق در یک راهکار نهایی می‌پردازد. به عبارت دیگر، در نتیجه‌گیری نهایی، محقق راه حلی برای مسئله اخلاقی موجود پیشنهاد می‌نماید که در حد امکان دربردارنده کلیه نکات مطلوب موجود در نتایج حاصل از تصمیم‌گیری بر اساس هر یک از ابعاد سه‌گانه ذکر شده در تحلیل نقادانه باشد.

ز) کمک گرفتن از شهود فردی

تا اینجا کلیه مراحل ذکر شده برای حل مسئله اخلاقی از یک روند علمی و منطقی برخوردار بودند. با این وجود به نظر می‌رسد پیش از اتخاذ تصمیم نهایی رجوع به شهود و وجدان شخصی نیز می‌تواند در تعیین مناسب‌ترین راهکار، کمک‌کننده باشد. این مطلب به ویژه زمانی توصیه می‌شود که محقق از تجربه و تبحر علمی قابل قبولی در زمینه مورد بحث برخوردار است اما پس از طی مراحل فوق احساس می‌کند نکته مهمی مورد غفلت واقع شده و هنوز به نتیجه مطلوب دست نیافته است.

ح) تصمیم‌گیری نهایی و برنامه‌ریزی در رابطه با اقدامات عملی مورد نیاز

در صورت عدم وجود تعارض یا چالش حل نشده در مسأله اخلاقی و تطابق راهکار نهایی با شهود فردی، این راهکار به عنوان تصمیم نهایی مورد استناد قرار می‌گیرد. این راهکار به اطلاع واحدهای مربوطه رسانده شده و سیاست‌گذار خود را برای توجیه اخلاقی آن با کمک استدلال‌ات منطقی آماده می‌نماید. چنانچه با وجود طی مراحل فوق، هنوز تعارض یا چالش حل نشده‌ای در مسئله اخلاقی مورد نظر وجود دارد، ممکن است لازم باشد برای حل مشکل به دنبال وضع راه حل‌های قانونی باشیم.

فلوجارت حل مسائل اخلاق در علوم سلامت و رفتار حرفه‌ای در حوزه‌های مختلف دانشگاه علوم پزشکی اصفهان

